

Tartumaa Omavalitsuste Liit

Tartumaa arengustrateegia 2040

Tartu 2018

Sisukord

Sissejuhatus	3
Tartumaa väljakutsed ja suundumised	4
Visioon 2040: Tarkust toitev Tartumaa	7
Tartumaa arengustrateegia eesmärgid ja tegevused	8
I Haridus ja elukestev õpe	8
1. Tartumaa kui mainekas rahvusvaheline hariduskeskus	8
2. Säravad õpetajad ja visiooniga koolijuhid	8
3. Koostööd toetav hariduskorraldus	9
4. Lõimitud üld- ja kutseharidus, mis on vastavuses tööturu vajadustega	9
5. Kättesaadav ja mitmekesine täiskasvanuharidus	10
II Ettevõtlus	10
6. Rahvusvaheliselt konkurentsivõimeline ettevõtlus	11
7. Arenguvõimelised ettevõtted	11
9. Mitmekesine idufirmade ja väikeettevõtete maastik	11
10. Paindlikud töösuhted	12
III Taristu	12
11. Maailmaga ühendatud Tartumaa	12
12. Sidus linnapiirkond ja kestlikud äärealad	13
13. Planeeritud liikluskorraldus ja kaasaegne liikumiskeskond	13
14. Rohevõrgustik ja keskkonnataristu	14
15. Tõhus energiakasutus suunaga täistaastuenergiALE	14
16. Internetiseeritud Tartumaa	14
IV Tervis ja heaolu	14
17. Kättesaadavad kodulähedased healuteenused	15
18. Kõrge tervise- ja turvalisusteadlikkus	15
19. Laste ja perede heaolu	15
V Kultuur ja turism	16
20. Nähtav ja tuntud Tartumaa	16
21. Eriilmelised külastuspiirkonnad ja turismitooted	17
22. Rikas kultuurielu ja loomemajandus	17
Omavalitsuste arengukavade ja eelarvestrateegiade materjalid	20
Strateegia täitmise tulemusi mõõtvad näitajad	21

Sissejuhatus

Tartumaa arengustrateegias 2040 esitatakse maakonna kohalike omavalitsuste kokku lepitud pikaajaline visioon aastani 2040, strateegilised eesmärgid ja valikud selle saavutamiseks ning tegevuskava aastateks 2019-2023. Strateegia määratleb eelistused kohalike ja riiklike investeeringute osas ning Euroopa Liidu struktuuritoetuste suunamiseks maakonnas. Arvestatud on muutuste ja probleemidega, mis võivad 22 aasta jooksul esile kerkida ning keskkonda oluliselt mõjutada, samuti uusi võimalusi pakkuvate suundumustega.

Arengustrateegia keskendub viiele põhivaldkonnale:

1. haridus ja elukestev õpe,
2. ettevõtlus,
3. taristu,
4. tervis ja heaolu,
5. kultuur ja turism.

Strateegia koostas Tartumaa Omavalitsuste Liit (TOL) maakonna olulisemate asutuste ja ettevõtjate ühenduste osalusel 2018. aasta maist novembrini kolmel tasandil: juhtrühm, teematöörühmid ning laiem avalikkusega konsulteerimine.

Tartumaa arengustrateegia juhtrühmas tegid otsuseid Aivar Aleksejev, Aare Anderson, Priit Eelmäe, Toomas Järveoja, Mait Klaassen, Reno Laidre, Jarno Laur, Priit Lomp, Tõnis Lukas, Janek Paabut, Erik Puura, Rain Sangernebo, Emöke Sogenbits ja Aleksandr Širokov. Teematöörühmi juhtisid Helen Kalberg, Sirje Kree, Antti Roose, Eda Tagamets ja Karl Viiol. Töörühmade seminarides osales kokku 115 Tartumaa ettevõtete, asutuste ja ühingute esindajat. Strateegiaprotsessi üldkoordinaator oli Annely Vösaste ja strateegiaprotsessi korraldas tehniliselt Tartu Ärinõuandla. Strateegia teksti koostas ja täiendusi tegi konsultant Garri Raagmaa, retsensent oli Rivo Noorkõiv.

Tööprotsessis kasutatud ja loodud materjalid olid koondatud asjaosalistele juurdepääsetavasse pilvekataloogi. 70 lehekülge teematöörühmade koostatud lisasid on kättesaadavad TOL kodulehel. Arengustrateegia kavandit tutvustati täienduste kogumiseks kõikidele Tartumaa omavalitsustele. Erinevate organisatsioonide ja omavalitsuste tehtud ettepanekud koondati kokku (31 lehekülge) ning strateegia avalik väljapanek toimus ajavahemikul 26.11.-09.12.2018. Täiendavaid muudatusettepanekuid laekus selle aja jooksul veel tosinkonna lehekülje mahu. Ettepanekud vaadati läbi ja enamikku neist võeti täielikult või osaliselt arvesse. TOL juhtide poolt korraldati strateegia meediakajastus ning 22. novembril 2018 toimus linna ja maa koostööle keskenduv arengustrateegia foorum.

Tartumaa visioon kujunes töörühmade tulevikupiltide koondina, mida oluliselt täiendati juhtrühmas ja kohtumistel omavalitsuste volikogudega ja spetsialistidega. Iga valdkonna all on välja toodud eesmärgid, nende saavutamiseks on valitud tegevussuunad ja nende raames omakorda tegevused, mille saab aluseks võtta konkreetsele lähiaastate tegevuskavale. Eraldi on esitatud omavalitsuste roll ja panus Tartumaa arengusse ning suuremad objektid. Dokumendi lõpus on loetelu näitajatest, millega mõõta strateegia edenemist. Strateegia tekst on taotluslikult lakooniline, et seda saaks lugeda ja selle teostamisse panustada võimalikult lai huviliste ring.

Tartumaa väljakutsed ja suundumised

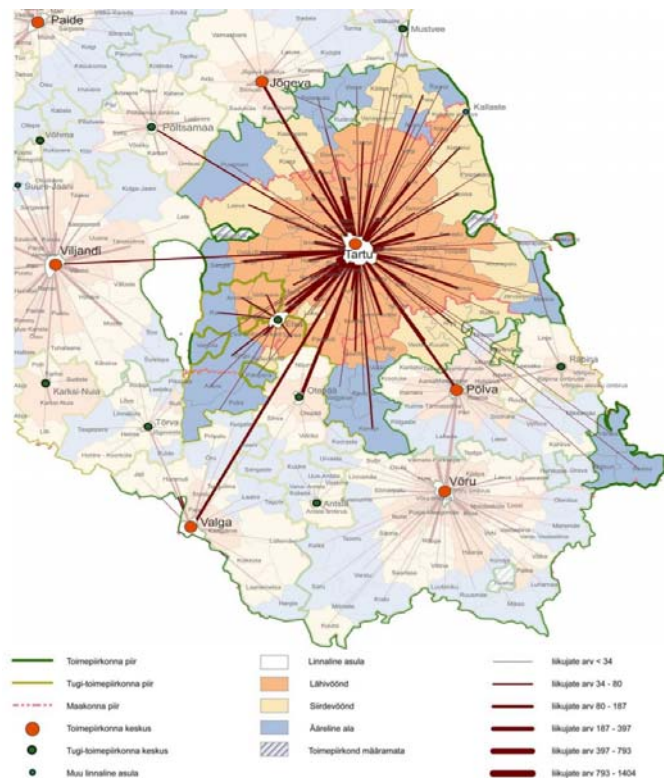
Alljärgnev Tartumaa peamiste väljakutsete kokkuvõte põhineb arengustrateegia algjärgus koostatud ja läbi arutatud ideepaberil, mida on täiendatud teematöörühmade ja arutelude sisendiga. Peatükis esitatakse olulisemad väljakutsed ja suundumused **poolpaksus kirjas, positiivsed trendid on rohelise, probleemsed punase ja võimalused sinise värviga.**

Tartumaa arengustrateegia 2040 koostamisel arvestati enam kui 20 aasta perspektiiviga, kus on teostunud

- 1) mastaapne **tehnoloogia- ja ülemaailmne majandusmuutus**,
- 2) **rangem kliima- ja keskkonnapoliitika**, mis on muutnud oluliselt energiakasutust, tootmist ja ruumimustrit,
- 3) **Euroopa ja ka Eesti elanikkonna vananemine, samas** on kasvatanud haiguste ennetamise ja hea tervise säilitamise ning tervishoiu- ning hooldusteenuste vajadust.

Keskne koht Tartumaa strateegias on inimesel. Elanike arv ja selle muutumine on olulisim arengunäitaja. **Tartumaa on aastal 2018 Harjumaa kõrval ainuke kasvava elanikkonnaga maakond Eestis.** Tartumaa elanikkonna varasema kahanemise tõusule pööramine on seletatav rahvusvahelistuva õppimise ja ettevõtluse kasvuga, välisrände pöörde ning Tartu kui regionaalkeskuse staatusega. Tartumaa varasemat väljarännet tasakaalustas peamiselt sisseränne mujalt Lõuna-Eestist, mis aga vanusstruktuuri halvenemisest tulenevalt peagi oluliselt kahaneb, mistõttu Statistikaameti koostatud kasvuproгноos 2040. aastani Tartumaal ei pruugi realiseeruda: Tartumaa elanikkond küll suureneb, kuid ülejäänud Lõuna-Eesti elanike arv väheneks 40 000 inimese võrra. Välismaal teenib leiba hinnanguliselt kümme tuhat parimas eas töötajat Lõuna-Eestist. Varasema Lääne-Euroopa kogemuse ja värskete uuringute tulemuste põhjal **eeldatakse, et arvestatav osa hargmaistest pendelrändajatest naaseb koju. Eestlaste tagasirände** tuleb kaasa aidata.

Tartumaa **elanike arv sõltub tulevikus üha rohkem välisrändest**: nii Eesti elanike naasmisest kui ka immigratsioonist. Tartu tegelik elanike arv võrreldes ametliku statistikaga on samas mõnevõrra suurem kodus registreeritud (üli)õpilaste arvel. Teisalt on Tartu linna reaalne (öö)elanikkond eeslinlaste fiktiivsete sissekirjutuste (teenuste, ennekõike linna lasteaia- ja koolikohtade saamiseks) võrra väiksem. Päevaelanikkond on seevastu oluliselt suurem: nii viimase rahvaloenduse (vt joonis 1) kui ka mobiilpositsioneerimise andmetel on Tartu lähialade pendelränne kasvanud ja laienenud kaugele üle

Joonis 1. Tartu toimepiirkonna pendelränne 2011. lõpus. (REL2011, koostas Martin Gauk).

maakonna piiride: Tartu moodustab oma pendelrände tagamaaga, sh koos Elvaga, linnaregiooni ja suuremate keskuste lähialad tihenevad veelgi, Tartumaa ja Lõuna-Eesti äärealad aga kahanevad.

Tartumaa vaieldamatu arengueelis on haridusklast: Eesti tippgümnaasiumid, Ida-Euroopa parimaks hinnatud Tartu Ülikool, Eesti Maaülikool ja teised kõrgkoolid ning Tartu Kutsehariduskeskus. **Haritud ja globaalselt suhtlevad noored on infotehnoloogia võimalusi arvestatavalt rakendanud. Tõenduseks paisuv IT-klast ja arvukad idufirmad.** Olulisemateks ülemaailmseteks väljakutseteks hariduse valdkonnas ülikoolide konkurents: kogu maailmas käib jaht talentidele ja võimekamatele ning maksujõulisematele üliõpilastele. Kõrgkoolide konkurents peab Tartu on võimekusi kasvatama, pakkude lisaks akadeemilise hariduse omandamisele võimalusi ettevõtlikkuseks üleilmastavas majanduses. **Tartu gümnaasiumid on hea mainega ja atraktiivsed riigisiselt, meelitades Tartumaale õppijaid ennekõike Lõuna-Eesti maakondadest.** Üldhariduses laieneb erinevate haridustehnoloogiliste lahenduste rakendamine. Suuri jõupingutusi tuleb teha **õpetajaskonna vananemisega kaasnevate ohtude maandamiseks – vaja on muuta** kool noortele atraktiivseks töökeskkonnaks. Kutseharidus annab võimalusi oskustöölise väljaõppeks ja töötajate täiend- ja ümberõppeks. Tartumaal jätkub mõne erandiga õpilaste koondumine Tartusse: maakoolides õpilaste arv väheneb ja ühe aine õpetajatele ei jätku täiskoormusega tööd. Koostöö ja kaasamine on sõnades väärtustatud, kuid hariduskorraldus seda sageli ei toeta.

Ettevõtete ja töökohtade struktuur muutub. Tartumaa ettevõtluse kasvu takistab töötajate nappuse kõrval madal lisandväärtus ja investeerimiskapitali vähesus. Eriti kriitilise tähtsusega on ettevõtetele talentide hankimine ja kasvatamine. Rahvusvahelise ettevõtluse arengu üheks eelduseks on kiired ühendused: **vaja on lisada lennuliine ja suurendada rongide kiirust ning tagada kiire interneti kättesaadavus maakonnas. Investorite huvi kasvatamiseks on vaja Tartumaad koos Lõuna-Eestiga aktiivsemalt ja uuenduslikumalt turundada** – teised Baltimaad on uute investeeringute kaasamisel viimastel aastatel edukamad olnud. Tartu Targa Linna kontseptsiooni kasutuse laiendamine ja talendistrateegia rakendamine terves maakonnas parandab Tartumaa nähtavust maailmas, mida toetab ka **Lõuna-Eesti turundusvõimekuse koondamine ja ressursikasutuse koordineerimine.**

Tartus asuvates eelarvelistes asutustes on lõviosa Lõuna-Eesti „valgekraelistest“ töökohtadest. **20 aastaga on Tartumaa hõives veelgi suurenenud teeninduse osakaal.** Tootlikkus on tööstuses madal, kuna toodangumahu domineerivad madaltehnoloogilised ja keskmadaltehnoloogilised tööstusharud. **Tööstus- ja laondustöökohad on valgunud linna piiri taha;** suurenenud sisetarbimine ja mobiilsus on toetanud Lõuna-Eesti teenuste koondumist siia. **Tartumaa ettevõtted kaebavad enim teotahelise tööjõupuuduse üle.** Piirkonnas pakutavad töökohad ja kutse- ning kõrgkoolide lõpetajate profiilid ei kattu alati tööjõu nõudlusega. Kiiresti levinud rendi- ja võõrtööjõu kasutamine ei ole aga Euroopa kogemuse põhjal jätkusuutlik lahendus, arvestades struktuurimuutuse edasilükkamise tagajärgi ning hilisemaid integratsiooni- ja sotsiaalkulutusi.

Edaspidi saab ettevõtluse kasv toimuda peamiselt tööviljakuse kasvu, mitte töötajate arvu kasvu arvelt. Olulist rolli mängivad seejuures tegutsevate ettevõtete investeeringud teadus ja arendustegevusse ning tehnoloogiasse, samuti tööstuslikud välismaised otseinvesteeringud. Ettevõtted on valmis maksuma heale spetsialistile kõrgemat palka ja **palgasurve sunnib restruktureerima: investeerima tootearendusse, disaini ja brändiarendusse, masinatesse ja/või uute turgude leidmisse.** Samas on naabritel Võrus ja Valgas palgad märksa madalamad ning Läti keskmine palk koguni 200 euro võrra väiksem. Transpordiühenduste parandamine lubab küll töö

käia ka kaugemalt, kuid sellega suureneb keskkonnakahju ja pendelrändajate ajakulu. Seega oleks ratsionaalne planeerida tootmise ja ka uute elamualade paigutust üle Lõuna-Eesti.

Tartumaa olulisemad majandusharud lisaks uuele tarkvaraklastrile on toidu- ja joogitootmine, metsa-, puidu-, masina-, metalli- ja elektroonikatööstus ning meditsiin ja biotehnoloogia. Eesti riigi ja kohalike omavalitsuste ettevõtluse tugimeetmed on Läänemere piirkonna riikidega võrreldes seni tagasihoidlikud. Tartu Teaduspargi, Biopargi ja Loomemajanduskeskuse inkubatsioonitegevus oleks stabiilsema rahastamise ning jätkuprogrammide rakendamisel tulemuslikum. Tööstusettevõtetal oleks kasu toetusmeetmetest, mis toetaksid omatoodete arendamist, disaini, tarneahela juhtimist, turundust, müüki ja protsessiinnovatsiooni. **Lisandväärtuse kasvatamiseks vajab Tartumaa teadmus- ja loomepõhiste firmade arvu kasvu ja investeeringute võimestamist kasvavatele turgudele minemiseks. Ülikoolide ja ettevõtete teadusarenduskoostöö ja arendustöötajate arvukus ei ole saavutanud Põhjamaade taset – seda tuleks oluliselt kasvatada.**

Kasvavaks tehnoloogiavaldkonnaks on roheenergeetika ja laiemalt rohemajandus, mis kätkeb lisaks ka linnaplaneerimist ja energiasäästumeetmeid. Energiatõhus ehitus ja hoonete soojustamine võimaldaks kasvavaid energiahindu arvestades olulist säästu. **Eelistatud on tööstuspargid, mis genereerivad odavat omaenergiat päikesest ja biomassist**, mistõttu ratsionaalne on kavandada tööstusalasid ja nende jääksoojust kasutavaid elamualasid koordineeritult, keskuste võrku ja energiaressursside paiknemist arvestades. Kliimameetmete survele tuleb ettevõtetal rakendada üha enam ringlusmajanduse põhimõtteid nagu toorme täielik väärindamine, jääkide minimeerimine ja taaskasutus. Lõuna-Eesti peamistel tootmisharudel on arenguruumi: uus tehnoloogia, sh digitaliseerimine, pakub võimalusi toodete ja teenuste arendamiseks, tootmisprotsesside jälgimiseks, optimeerimiseks ja automatiseerimiseks, kuid eeldab ka suuri investeeringuid.

Tartumaa kasvav elanikkond, hinnasurve ja inimeste soov avarama eluruumi järele tingib **linlaste valgumine linna piiri taha** ja kaugemale, millega kaasneb **probleem on linnade ja põhimaanteed üleautostumine**, mille tõttu kasvab aja- ja keskkonnakulu. **Tartu on samas ideaalne jalgrattaga kesklinna tööle kulgemiseks nii kortermajade piirkondadest kui ka lähiasumitest**. Tartu, Elva ja nende lähialade kergliiklusteede võrku on ka jõudsalt arendatud. **Enam kui 6 km vahemaad vajavad siiski regulaarset bussi-rongiühendust koos „pargi ja sõida“ võimalusega maakonna olulisematest keskustest**. Tartumaa ühistranspordisüsteem on vaja muuta enam nõudluspõhiseks, mis pakuks paindlikke võimalusi liikumiseks.

Tartumaa ja kogu Lõuna-Eesti suureks väljakutseks saab **2040. aastaks elanikkonna vananemine, mis ahendab tööturгу ja suurendab tervise- ja sotsiaalkulutusi**. Lähiaastatel ja eriti 2030ndatel naasevad eeldatavasti koju välismaale ja Harjule tööle siirdunud. Eakate teenindamisega tegelev nn hõbemajandus saab arvestatava käibekasvu: Tartumaa ja Lõuna-Eesti tervise-, spaa-, kultuuri- ja hooldusasutused laienevad. Seni **riiklik-valdkondlik tervisekeskuste arendamine ja haiglate võrgustumine vajab** ilmselt laiemat omavalitsuste, ettevõtete ja MTÜde osalust ning **pikaajalist hooldusasutuste ja sotsiaalhoolekande süsteemi kavandamist**. Tartu Ülikooli Kliinikum, mis teenindab kogu Lõuna- ja Ida-Eestit, saab ülikoolihaiglana pakkuda täiendavaid võimalusi rahvusvaheliste raviteenuste ja tehnoloogiate arendamisel.

Visioon 2040: Tarkust toitev Tartumaa

Tartumaa on Eesti kultuuri ja hariduse keskus, siinsete kõrgkoolide üliõpilased ja õppejõud annavad Tartu vaimule sisu. Tänu nendele globaalselt suhtlejatele suudavad Tartumaa ettevõtted rakendada uusimaid tehnoloogiaid ja müüa kaupu-teenuseid üle maailma.

Tartu on Lõuna-Eesti suurim kaubamaja. Maakonnas on kasvanud on äriteenuste ja arendustöö pakkumine. Lõuna-Eesti ligi 100 töötajaga võrgustikuna toimiv arenguagentuur tegeleb transpordi-, tööstus- ja turismiarenduse ning piirkonna ja selle ettevõtete turundamisega. Tartu Ülenurme lennuväljalt on ühendus läbi Riia ja Helsingi maailma erinevatesse sihtpunktidesse, rongiga saab tunniga Ülemistele.

Teadmine Tartust kui rohelisest ülikooli- ja Euroopa kultuuripealinnast levib 2024. aastal üle Euroopa – kes ei tahaks kauem ja tervemalt elada, kasvatada lapsi turvalises ja puhtas keskkonnas, omandada head haridust, teha huvitavat ja tasuvat tööd ning osaleda aktiivsete kogukondade tegemistes? Üha enam hargmaseid pendelrändajaid jääb lõpuks Tartumaale ankrusse. Reisijuht „Lonely Planet“ nimetab maakonnakeskuse Tartu 2035. aastal elamisväärsimaks ülikoolilinnaks maailmas. Soosituimad ja soodsamad elukohad on sealjuures Tartumaa väikelinnad, alevid-alevikud ja külad. Veerand üliõpilasi tuleb väljastpoolt Eestit ja paljudele pakutakse siin tööd, seega on Tartumaa elanikkond jätkuvalt Eesti noorim, aga nüüd ka rahvusvahelisem.

Uued tootmis- ja elamualade planeerimis- ja ühistranspordilahendused on vähendanud autoliiklust ning elamute uudseimate lahendustega soojustamine ja küttesüsteemide rakendamine annab suurt säästu. Tartumaa vabaneb Eestis esimese maakonnana fossiilkütustest energeetikas: päikese- ja biojõujaamad pakuvad sünkroonis ranniku tuuleparkidega soodsamat energiat ja on siia meelitanud uusi tootmisettevõtteid.

Tartu tähendab idufirmade maailmas sama, mis ärieliidile Davos – sTARTUp Dayst on saanud ülemaailmne megaüritus, kus üha enam tooni annavad Eesti e-residendid. Neile meeldib Eesti elulaad: loodust väärtustav elamine siinsetes stiilsetes taludes ja mõisates, aga ka seenel käimine, rabas matkamine ja vetel kulgemine: Emajõe jõeriik, Peipsi ja Võrtsjärv, Vooremaa ja Järvelja maastikud pakuvad eri aastaegadel palju avastamisrõõmu. Aasta ringi saab lõõgastuda Lõuna-Eesti spaades ja vajadusel end ravida kõigile kättesaadavates perearstikeskustes ja Tartu Ülikooli Kliinikumis. E-tervise ja personaalmeditsiini seadmed, digisüsteemid ja rakendused on saanud haridus- ja raviteenuste kõrval Tartumaa suurimaks ekspordiartikliks – nende arendamisel osaleb veerand siinse tarkvaraklastri firmadest.

Tartumaa arengustrateegia eesmärgid ja tegevused

I Haridus ja elukestev õpe

Majandusliku globaliseerumise ja tehnoloogiseerumise juures on hea haridus olulisim regionaalse arengu tegur. Hõivestruktuuri kiire muutumine tingib ka elukestva õppe kasvava vajaduse. Tartumaa hariduse elujõud sõltub paljuski Tartu ülikoolide konkurentsipositsioonist. Samuti vajavad lahendamist uue tehnoloogia rakendamisega kaasnevad probleemid: digitaalne lõhe ning nn digipatoloogiad, samuti süvenemisvõime ning funktsionaalse lugemis- ja kirjutamisoskuse mandumine.

Põhi- ja keskkharidus on seni Eestis suurim omavalitsuste korraldatav valdkond. Viimasel kümnendil on keskvalitsus riigigümnaasiumite rajamisega üldhariduse korraldust tsentraliseerinud. Kutse ja kõrgharidus on olnud riiklikult korraldatud ja omavalitsuste huvi neisse panustada on olnud tagasihoidlik. Tartus on suurim omavalitsusele kuuluv kutsehariduskeskus. Optimeerimaks haridusteenuste pakkumist peaks omavalitsused märksa enam osalema ka kõrg- ja kutsehariduse kavandamisel ning ühtlasi gümnaasiumi- ja kutseõppe integreerimisel. Haridussüsteemis tuleks enam keskenduda neljale tulevikuoskusele: kriitiline mõtlemine, koostöö, suhtlemisoskus ja loovus.

1. Tartumaa kui mainekas rahvusvaheline hariduskeskus

- 1.1. Tartu kui ülikoolilinna miljöö arendamine, mis arvestab (välisüli)õpilaste vajaduste ja huvidega.
  - 1.1.1. Ametnike, arstide ja klienditeenindajate võõrkeeleoskuse kasvatamine.
  - 1.1.2. Inglisekeelsete lasteaiarühmade ja kooli tagamine vastavalt vajadusele.
- 1.2. Tartumaal lastega peredele haridusteenuste, sh huvihariduse ühtlase kättesaadavuse tagamine.
- 1.3. Inglisekeelse õppe pakkumine kõigil haridustasemetel välisspetsialistide peredele.
- 1.4. Välismaalastele täiendavate võimaluste pakkumine eesti keele õppeks.
- 1.5. Tartu kui integreeritud haridustasemetega hariduskeskuse turundamine rahvusvaheliselt, et kutsuda siia nii kohalikke kui rahvusvahelisi talente.
  - 1.5.1. Kõrg- ja kutsekoolide ühiste turundustegevuste väljatöötamine.
  - 1.5.2. Tartu rahvusvahelise maja arendamine ja välismaalaste parem lõimimine.

2. Säravad õpetajad ja visiooniga koolijuhid

- 2.1. Õpetajate nüüdisaegsete õpetamisoskuste arendamine, hea aineteadmise taseme ja pideva õppimise toetamine.
  - 2.1.1. Õpetajate enesetäiendamisevõimaluste tagamine (vabad päevad või asendusõpetajad).
  - 2.1.2. Haridusasutustes professionaalsete õpikogukondade ja võrgustike arengu toetamine.
  - 2.1.3. Õpetajatele motivatsioonisüsteemi loomine õppevara loomiseks ja jagamiseks.
  - 2.1.4. Asendusõpetajate leidmise infosüsteemi loomine.
  - 2.1.5. Tugispetsialistide töökorralduse optimeerimine ja tugiteenuste keskuste arendamine.

- 2.2. Õpetajatele ning noortele atraktiivse koolikultuuri kujundamine.
  - 2.2.1. Heaolu toetava kooli kvaliteedimudelite laialdasem rakendamine.
  - 2.2.2. Kokkulepped alustavat õpetajat toetava töökorralduse tagamiseks (väiksem kontakttundide arv ja mentori tugi esimesel tööaastal).
  - 2.2.3. Võimekate gümnaasistide rakendamine õpetaja abidena.
  - 2.2.4. Mentorsüsteemi laiendamine üle maakonna.
- 2.3. Haridusjuhtide motivatsiooni ja oskuste kasvatamine.
  - 2.3.1. Haridusjuhtide planeerimis- ja juhtimisoskuse arendamine.
  - 2.3.2. Haridusjuhtide tähtajaliste töölepingute taastamise toetamine.
  - 2.3.3. Haridusjuhi kompetentsimudeli rakendamine.
  - 2.3.4. Haridusjuhtide järelkasvusüsteemi arendamine.
- 2.4. Õpetajate tööleasumise ja taseme tõstmise erimeetmete rakendamine.
  - 2.4.1. Maa- ja linnapiirkonna õpetajate vahetuse rakendamine.
  - 2.4.2. Alustava õpetaja programmi laialdasem rakendamine.

3. Koostööd toetav hariduskorraldus

- 3.1. Haridusasutuste koostööd ja astmete vahelist üleminekut toetav hariduskorraldus.
  - 3.1.1. Koolivõrgu pilootprojekt nt Elva valla piires: kodulähedased lasteaed-algkoolid ning gümnaasium suuremas keskses, lõimituna kutseõppe võimalustega.
  - 3.1.2. Kutsekoolide ja gümnaasiumi(te) koostöö tihendamine.
  - 3.1.3. Koolidevaheline õpilasfirmade programmi laiendamine, kus toote/teenuse disainimises, valmistamises ja turundamises osalevad üldharidus-, kutse- ja kõrgkooli õpilased.
- 3.2. Koolide koostöö tihendamine kogukondade ja ettevõtetega.
  - 3.2.1. Kohalike ettevõtjate ja kogukonna tegevuste lõimimine koolide projektõppesse.
  - 3.2.2. Õpilaste (töö)praktikavõimaluste laiendamine.
- 3.3. Haridusasutuste rahvusvahelise koostöö laiendamine.
- 3.4. Noorsootöö, sh huvihariduse, huvitegevuse ja noortekeskuste tegevuse maakondlik koordineerimine ja tõhustamine.
  - 3.4.1. Koolide ja noortekeskuste koostöö mudeli välja töötamine.
  - 3.4.2. Noorsootöö spetsialistide järelkasvu kindlustamine.
  - 3.4.3. Noorsootöötajate maakondliku organisatsiooni tugevdamine.

4. Lõimitud üld- ja kutseharidus, mis on vastavuses tööturu vajadustega

- 4.1. Ettevõtjate ja haridussüsteemi ehk nõudluse ja pakkumise vastavusse viimine.
  - 4.1.1. Praktikabaaside loomine ettevõtetes, õpipoisiõppe ja praktikavautšerite süsteemi sisseseadmine tööandjate jaoks.
  - 4.1.2. Ettevõtjate esindajate aktiivsem kaasamine õppekavade nõukogudesse.
  - 4.1.3. Ettevõtlikkusõppe mahu suurendamine üldhariduskoolides.
  - 4.1.4. Töökohapõhise õppe stipendiumite rakendamine, millega ettevõtte otsib töötaja ja praktika toimub ettevõttes.
  - 4.1.5. Inglise keele oskuse tagamine vähemalt keskmisel tasemel täiendusõppena.
- 4.2. Tööstustöökohtade ja -õppekavade propageerimine.
  - 4.2.1. Edukate tootmisettevõtete tunnustamine.
  - 4.2.2. Lisatoetuse rakendamine suure nõudlusega perspektiivikatele erialadele.
- 4.3. Tartumaa hariduskonsortsiumi loomine, kus ei oleks tõkkeid erinevate asutuste vahel.

- 4.3.1. Ühtne infosüsteem õpetajate, ruumide ja ajakava osas, pidev vastuvõtt, modulaarne õpe vastavalt individuaalsele plaanile.
- 4.3.2. Kutsekooli-gümnaasiumi ja kutsekooli-kõrgkooli ühisõppekavade rakendamine.
- 4.4. Tehnoloogiaalaste õppevõimaluste (sh huviringide) rakendamine kõikjal maakonnas.
  - 4.4.1. Põhikoolide ja kutsekooli tehnoloogiaõppe ja digipädevuste alase koostöö soodustamine.
- 4.5. Sotsiaalsete oskuste tugevdamine õppekavades.
- 4.6. Ettevõtjate ja avaliku sektori koostöös stipendiumide pakkumine edukatele kutseõppuritele.
- 4.7. Kutsekooli tehnikamaja ehitus ja selle baasil üle-eestilise (ka Põhja-Läti teenindava) kompetentsikeskuse kujundamine.
- 4.8. Kutseharidusest kõrgkooli sujuvama ülemineku loomine.

5. Kättesaadav ja mitmekesine täiskasvanuharidus

- 5.1. Taanduvate tööstuste töötajate ennetav koolitamine uutele ametitele.
  - 5.1.1. Taanduvate tööstuste tuvastamine.
  - 5.1.2. Töötajate oskuste ja huvide kaardistamine.
  - 5.1.3. Uute tekkivate töökohtade oskuste profiilide koostamine.
  - 5.1.4. Individuaalsete täiendus- ja ümberõppekavade koostamine.
  - 5.1.5. Paindlike õppevormidega täiendusõppe võimaluste suurendamine.
- 5.2. Vanemaealistele sobivate töökohtade valiku ja ümberõppe korraldamine.
  - 5.2.1. Vanemaealiste täiskasvanute õppe spetsialistide koolitamine.
  - 5.2.2. Vanemaealiste täiskasvanute ümberõppe pilootprojekt.
- 5.3. Praktikakorralduse parandamine.
- 5.4. Rahvahariduse tarvis külamajade, raamatukogude ja koolimajade rakendamine.
  - 5.4.1. Raamatukogude jt. kogukonnakeskuste võrgustiku ja IT-lahenduste kava koostamine.

II Ettevõtlus

Tartumaa on tarkade ettevõtete kodu: hea infrastruktuur, haridus ja ettevõtluskeskkond soosib innovaatiliste toodete ja teenuste väljatöötamist. Tartumaa omavalitsuste missioon on luua ettevõtluse arenguks ja ettevõtlikkuseks parim keskkond.

150 000 elanikuga Tartumaa on ettevõtetele atraktiivsem asukoht Lõuna-Eestis. Et maakonna tööjõust on 44%-l kõrgharidus, lubab see ettevõtjatel leida nutikaid töötajaid. Ometi on ettevõtluse suurimaks takistuseks investeerimiskapitali nappuse kõrval oskustööjõu puudus. Tootmisprotsessid muutuvad üha keerulisemaks ja vajalikud oskused muutuvad väga kiiresti, mistõttu on üha olulisem õigete oskustega töötajate ettevalmistamine. Avalik ja erasektor peaks märksa enam koostööd tegema kutseõppe paremal korraldamisel ja atraktiivsemaks muutmisel. Töötajate palkamisel välisriikidest tuleb omavalitsustel luua tingimused teisest kultuurist inimeste vastuvõtuks. Talentide meelitamisel on oluline sihtkoha tuntus ja kuvand.

Palgaseme kasv sunnib ettevõtteid innovatsioonile: väärtusahelas tõusma, kasutama uusi tehnoloogiaid ja tooteid kõrgema lisandväärtuse suunas arendama. Põllumajanduses on investeeritud uutesse tehnoloogiatesse, millega tööviljakus on kasvanud, kuid seni ei väärindata

veel kogu tooret. Turismimahtude kasv võimaldaks kohaliku toidu ja teenuste täiendava pakkumisega kasvatada maapiirkondade tööhõivet.

6. Rahvusvaheliselt konkurentsivõimeline ettevõtlus

6.1. Talentide meelitamine.

6.1.1. Tartu targa linna brändingu sissetöötamine ja juurutamine Tartumaal laiemalt.

6.1.2. Tartu linna talendistrateegia rakendamine Tartumaal.

6.2. Välisspetsialistidele ingliskeelse toega elukondlike teenuste loomine.

6.2.1. Avalike teenuste ingliskeelne toe tagamine.

6.2.2. Avaliku ruumi muutmine välismaalasele sõbralikumaks (nt tõlge siltidel).

6.3. Ettevõtete eksporditegevuste toetamine.

6.3.1. Sihtturu seminaride korraldamine.

6.3.2. Messidel osalemine toetamine.

6.3.3. Võrgustumisseminaride korraldamine kogemustest õppimiseks.

6.4. Investeeringute meelitamine ja haldamine.

6.4.1. Investorite identifitseerimine ja kaasamine.

6.4.2. Investorteenuse parendamine.

6.4.3. Jätkuinvesteeringute ja järelteeninduse pakkumine.

7. Arenguvõimelised ettevõtted

7.1. Erialaliitude ja klastrite koostöö soodustamine ja soovitude tegemine ettevõtetele koostööks.

7.1.1. Tootmisalade ja tööstuskinnisvara ühtse andmebaasi ja e-värava loomine.

7.1.2. Ettevõtete kaasamine rahvusvahelistesse projektidesse.

7.1.3. Sektoriüleste arendusprojektide toetamine.

7.2. Tööstus 4.0 arendusprogrammidesse väikeettevõtete kaasamine.

7.2.1. Koolitused ja seminarid info- ja kommunikatsioonitehnoloogia võimalustest.

7.3. Ettevõtete teadus- ja arendustegevuse ja ülikoolidega koostöö soodustamine.

7.3.1. Ettevõtete horisontaalse ja vertikaalse spetsialiseerumise edendamine.

7.3.2. Tootearendusprojektide toetamine ja hoogustamine (häkatonid).

7.3.3. Seminarid teadus- ja arendustöö asutuste teenuste tutvustamiseks

8. Elav maaettevõtlus ja turismimajandus

8.1. Kõrgema lisandväärtusega toodete arendamise toetamine.

8.1.1. Kohaliku toidu (sh mahetoidu) ja keskkonna väärindamine: tootearendus- ja turundusprojektide initsieerimine ja toetamine.

8.1.2. Väikeettevõtete ja T&A asutuste koostöö parandamine.

8.1.3. Uute IKT lahenduste tutvustamine ettevõtetele.

8.2. Eksporditurgude leidmine ja piirkondliku ühisturunduse toetamine

8.3. Ettevõtlikkuse ja ettevõtlusteadlikkuse suurendamine.

8.4. Riigi ja kohaliku omavalitsuste toel üürikorterite rajamine.

9. Mitmekesine idufirmade ja väikeettevõtete maastik

9.1. Inkubatsiooniteenuste arendamine ja jätkuprogrammide väljatöötamine.

- 9.2. sTARTUp Day edasiarendamine globaalseks sündmuseks ja kaubamärgiks.
- 9.3. Ettevõtete alustamise ja kasvamisega seotud nõustamine.
  - 9.3.1. Koolituste ja seminaride korraldamine.
  - 9.3.2. Ettevõtete ning teadus- ja arendusasutuste koostöö täiendav toetamine.
  - 9.3.3. Kogemuslugudel põhinevate seminaride korraldamine.
- 9.4. Töötleva tööstuse ja idufirmade koostöö soodustamine.
- 9.5. Noorte ettevõtlikusalase teadlikkuse ja huvi tõstmine.

10. Paindlikud töösuhted

- 10.1. Lühiajaliste töökohtade võimaldamine ettevõtete poolt.
  - 10.1.1. Näidismudelite ja hea praktika lühikoolitused tööandjatele, personalijuhtidele.
  - 10.1.2. Noorte koolivaheaegadel rakendamiseks toimiva raamistiku pakkumine.
- 10.2. Tööharjumuse kujundamine koostöös ettevõtetega ja õpilasmalevatega.
- 10.3. Kaug- ja koostöökeskuste arendamine riigiasutuste ja kohalike omavalitsuste poolt.

III Taristu

Taristuinvesteeringud Tartumaal on suuresti sõltunud riiklikest programmidest ja Euroopa Liidu rahastusest. Täiesti uus kvaliteet loodi kergliiklusteede võrgustikus, ka raudtee kiirust ja turvalisust on tõstetud. Sisuliselt on lõpule viidud uue põlvkonna vee- ja kanalisatsioonisüsteemide rajamine, välja arvatud mõned väiksemad asulad. Linnades on uuendatud kaugküttevõrku, kuid seda ei ole veel laiendatud eeslinnadesse. Uuenduseks on Tartu kesklinna jahutusvõrgustik. Lisandub uusi „targa linna“ lahendusi (bussitablood, rattaringlus).

Liikumisvõimalused on küll mitmekesisemad, kuid endiselt valdab autostumine: liiklussagedus on enim kasvanud Tartu linna piiril eeslinna- ja transiitliiklus segunemisel ja kuhjumisel ning linna magistraaltänavatel, mis tiptunnil ummistuvad. Lahendus ei ole teede laiemaks ehitamine, vaid ennekõike (1) ühistranspordi ja kergliikluse kombineeritud arendamine, (2) töökohtade-teenuste- ja elamulade nutikam planeerimine ning (3) kesklinnast läbivliikluse eemale viimine.

Uusima taristu, transpordi- ja energiatehnoloogia arengud hilinevad Eestisse turu väiksuse ja hinna tõttu umbes kümnendi. Taristu, transpordi- ja energiasüsteemid on 2040 jätkuvalt olemuslikult modernistlikud, kuigi tarkade liidestega. Samm-sammuline areng jätkub sõidukitüüpide, sh isesõitvate autode osas, samuti tee-ehituses ja energiasüsteemides. Revolutsioonilist arengut on oodata kütusetüüpide ning energia salvestamise ja varustamise osas, kus hajutatud süsteemid saavad tarbijavalikutes eelistatuks. Kõrge fossiilenergia- ja süsinikumaksustamine ei jäta palju valikuid, seega elektri- ja soojusenergia varustus põhineb taastuvallikatel ning energiasüsteem on tarbija vajadustega kohanduv. Tartu läbiümbruses napib virgestusalasid, mistõttu on oluline nii loodusväärtuste täiendav kaitse kui ka täiendavate puhkealade arendamine. Ka teised taristud lähtuvad rohkem nõudlusest ning on tänasest märksa rohkem tarbijapõhised. Tartu lähiliikuvuses loodetavasti autokasutus taandub. Tartust saab kiiremini Tallinna ja Euroopasse, maailma. Info- ja sidetehnoloogiate uuendustes tuleb ühtlasi silmas pidada geograafilise ja sotsiaalse digilõhe vähendamist, mis eeldab avaliku sektori tuge.

11. Maailmaga ühendatud Tartumaa

- 11.1. Lennuühenduste uute sihtkohtade avamine ja sõidugraafikute tihendamine.

- 11.1.1. Ülenurme lennujaama laiendamine.
- 11.2. „Tunniga Tallinna“ – Tartu-Tallinna raudteeühenduse tihendamise ja kiirendamise taotlemine (esialgu 160 km/h, edaspidi üle 200 km/h).
- 11.3. Raudteeühenduse kiirendamine Riiaga.
- 11.4. Tartu vaksali arendamine:
  - 11.4.1. Raudteemaast tingitud linnaruumi ja liikuvuse katkestuste likvideerimine.
  - 11.4.2. Kiirbussiliini käivitamine Annelinna, kesklinna, raudteejaama ja Maarjamõisa ühendamiseks.
- 11.5. Tartusse esindusliku, mugava ja turvalise bussiterminali rajamine.

12. Sidus linnapiirkond ja kestlikud äärealad

- 12.1. Üldplaneeringute olulisema mõjuga planeeringute kooskõlastatud menetlemine.
- 12.2. Tartumaa maakonnaplaneeringu kohaselt keskustevõrgu ja keskustes teenuste väljaarendamine (joonis 2).
- 12.3. Uute tootmisalade ühine planeerimine parema juurdepääsuga kohtades.
- 12.4. Uute elamualade planeerimine teenindustaristuga keskuste ning raudtee- ja bussipeatuste lähikonna, nende ühendused kergliiklusteedega.

13. Planeeritud liikluskorraldus ja kaasaegne liikumiskeskond

- 13.1. Eeslinnakeskuste (vt joonis 2) tugevdamine põhiteenuste koduläheduse põhimõttel: põhikool, lasteaed, kauplus, kohvik – kõik bussijaama ja (auto/ratta)parkla läheduses.
  - 13.1.1. Teeninduskeskuste planeerimine ja väljaarendamine Kõrvekülas, Vahil, Lähtes, Luunjas, Tõrvandis ning „pargi ja sõida“ süsteemi laiendamine Elva, Nõo ja Tabivere raudteejaamades.
- 13.2. Ühistranspordi kohandamine liikumisvajadusega ning muutuvates haldus- ja toimepiirkondades.
  - 13.2.1. Ühistranspordi korralduses pidev ettevõtete ja elukohtade ümberpaiknemisega arvestamine.
  - 13.2.2. Maapiirkondades vajaduspõhise transpordisüsteemi arendamine ning uute logistiliste lahenduste käivitamine, mis avardavad liikuvusvõimalusi.
  - 13.2.3. Reisirongide ning Tartu linna ja maakondliku ühistranspordisüsteemi sidustamine ja ajaline sünkroniseerimine.
  - 13.2.4. Elva, Põlva, Jõgeva suunal reisirongiliikluse tihendamine ja kiirendamine Tartuga.
  - 13.2.5. Elroni Tallinn-Tartu ekspressliinidele Tabiverre peatuse lisamine, vältimaks Põhja-Tartumaa reisijate sõitmist Tartusse või Jõgevale.
  - 13.2.6. Nutika parkimiskorralduse (autoparklad, jalgrataste katusealused, turvalisus) ja parklate rakendamine eeslinnakeskustes ja büroopiirkondades.
- 13.3. Põhimaanteed transiit- ja eeslinnaliikluse korraldamine.
  - 13.3.1. Tartu linna välimise ringtee etapiviisiline väljaehitamine.
  - 13.3.2. Linna sisemise ringtee rajamine vastavalt Tartu linna üldplaneeringule.
  - 13.3.3. Sisemise ja välimise ringtee omavaheline ja välimise ringtee ühendamine riigimaanteedega.
  - 13.3.4. Tallinna-Tartu-Võru-Luhamaa trassi täpsustava planeeringu koostamine.
  - 13.3.5. Jõhvi-Tartu-Valga trassi täpsustava planeeringu koostamine.

- 13.4. Liiklusohutuse analüüsist tulenevalt ristmike, ülekäiguradade, raudtee ületuskohtade ohutumaks muutmine.
- 13.5. Kruusateede katendite rekonstrueerimise jätkamine tempoga 50 km aastas.
- 13.6. Kergliiklusteede edasiarendamine vastavalt maakonnaplaneeringule.
  - 13.6.1. Kergliiklusteede Tartu ja Elva linnasisese võrgu järkjärgulise väljaehitamise jätkamine.
  - 13.6.2. Eeslinnakeskustes kergliiklusrajatiste väljaehitamine.

14. Rohevõrgustik ja keskkonnataristu

- 14.1. Säilitada linna ümber rohelist vööndit ja rajada sinna atraktiivseid puhkealasid, sh kasutades selleks looduskaitsealade potentsiaali.
  - 14.1.1. Rohevõrgustiku hoidmine vastavalt maakonnaplaneeringule.
  - 14.1.2. Puhkealade arendamine rohevõrgustiku tingimustes.
  - 14.1.3. Liigirikkuse ja maastikulise mitmekesisuse suurendamine.
  - 14.1.4. Veeliikluse taristu ja sadamate võrgustiku järkjärguline täiendamine.
- 14.2. Taristu tagamine väikeasulates ja maapiirkondades.
  - 14.2.1. Ühisveevõrgi ja kanalisatsiooni väljaarendamine suvilapiirkondades ja väikeasulates.
  - 14.2.2. Korraldatud jäätmekäitluse rakendamine hajaasustuses parima end õigustanud mudeli alusel.

15. Tõhus energiakasutus suunaga täistaastuenergiALE

- 15.1. TaastuenergiAl põhinevate kaugküttesüsteemide pikendamine ja laiendamine eeslinna ning kaugkütte kättesaadavuse lihtsustamine puitasumites, ja väikeelamupiirkondades.
- 15.2. Keskkonnasäästlike kaugküttesüsteemide arendamine alevikes: Alatskivi, Annikoru, Kallaste, Kambja, Kavastu, Koosa, Lähthe, Nõo, Pala, Puhja, Rannu, Tabivere, Tila.
- 15.3. Kaugjahutussüsteemide laiendamine Tartu linnas.
- 15.4. KortereLAMute renoveerimise toetamine asumite miljöõ huvides.
- 15.5. Pilliroo, võsa jt. orgaanika kasutamise soodustamine biomassijaamades.
- 15.6. Kütteturba täiendavate kasutusvõimaluste leidmine.

16. Internetiseeritud Tartumaa

- 16.1. Ülikiire internetiühenduse viimine lõpptarbijani.
- 16.2. Avalikus ja erasektoris e-teenuste valiku laiendamine.
- 16.3. Digikirjaoskuse arendamine sidusalt infotehnoloogilise innovatsiooniga.

IV Tervis ja heaolu

Tartumaa tervise- ja heaolupilt on Eesti keskmise taustal hea. Inimeste teadlikkus ja oskused, majapidamiste esmane ennetus- ja päästevarustus ning päästeasutuste võimekus on taganud hukkunute ja vigastatute arvu vähenemise. 2017. aastal oli Eesti statistika andmetel meeste keskmine eluiga Tartumaal 74,9 aastat (Eesti keskmine 73,2) ning naistel 83 (81,9). Tööhõive

määr oli Tartumaal 70,3% (65,6%) ja registreeritud töötuse määr 3,6% (6,8%). Keskmise lähedal on maakonna brutopalk ja suhtelise vaesuse määr.

Tartumaal on Eesti keskmisest kõrgem noorte inimeste osakaal, kuid rahvastiku üldise vananemisega eakate inimeste arv Tartumaal tõuseb. Rahvastiku vananemine toob kaasa suurema tervishoiu- ja hoolekandeteenuste vajaduse, mida tuleks senisest enam korraldada omavalitsuste koostöös. Suurima haiguskoormuse põhjustavad südame-veresoonkonnahaigused, mille kujunemisel on väga suur roll tervisekäitumisel (toitumine, alkohol, suitsetamine ja kehaline aktiivsus). Üldise tervisekulutuste kasvu taustal on oluline ennetus. Kui südame-veresoonkonnahaigused sagenevad vanusega, siis vigastused mõjutavad kõiki vanusegruppe. Elanikkonna vananemise ja töötajate nappuse foonil on oluline tööellu tuua võimalikult paljud elanikud, sh noored, kelle seas on liiga palju tõrjutud ja alarakendatud.

17. Kättesaadavad kodulähedased heaoluteenused

17.1. Hoolekandeteenuste kättesaadavuse parandamine.

17.1.1. Uute hooldekodu kohtade loomine (sh dementsetele), erasektori kaasamine.

17.1.2. Hoolekandeteenuste tagamine kodus elavatele abivajajatele.

17.1.3. Omavalitsustes sotsiaaltöö spetsialistide olemasolu ja sotsiaalnõustamise kättesaadavuse tagamine.

17.1.4. Vabatahtliku töö laiendamine.

17.1.5. Uute tehnoloogiliste lahenduste kiirendatud rakendamine.

17.1.6. Piirkondlike sotsiaalkeskuste rajamine.

17.2. Kvaliteetne ja kättesaadav arstiabi.

17.2.1. Esmatasandi tervisekeskuste jätkuv arendamine.

17.2.2. Statsionaarse õendusabi ja koduõenduse jätkuv arendamine.

17.3. Tervishoiu- ja sotsiaalhoolekande teenuste integreerimine.

17.3.1. Valdkondadeülese infovahetuse tagamine, sh erinevate IT-lahenduste rakendamine.

17.3.2. Võrgustikutöö juurutamine probleemide märkamiseks ja sekkumiseks.

18. Kõrge tervise- ja turvalisusteadlikkus

18.1. Elanikkonna ohutus- ja terviseteadlikkuse tõstmine.

18.1.1. Tervise- ja tervisekontrollikampaaniate korraldamine.

18.1.2. Omavalitsuste juurde turvalisuse/heaolukomisjonide moodustamine, mille üheks ülesandeks on turvalist ja tervist toetava elukeskkonna kujundamine.

18.1.3. Ohutusteemade selgitamine haridusprogrammi osana.

18.2. Tervislike eluviise toetava keskkonna loomine.

18.2.1. Uute terviseradade ja kergliiklusteede rajamine.

18.2.2. Tartumaa välispordipaikade ja kergliiklusteede sidususe suurendamine.

18.2.3. Noortele terviseriskide alase teavituse tagamine.

18.3. Eakate aktiivsena hoidmine ühiskondliku kaasamisega vastavalt nende võimekusele.

18.3.1. Päevakeskuste rajamine eakatele igas omavalitsuses.

18.3.2. Pikaajaliste lepingute sõlmimine MTÜdega teenuste arendamisel ja osutamisel.

19. Laste ja perede heaolu

19.1. Erituge vajavate laste toetamine haridusasutustes.

- 19.2. Tugeva hooldusperede võrgustiku loomine Tartumaal.
- 19.3. Positiivse vanemlusega seotud koolituste korraldamine ja teenuste pakkumine: pereteraapia, perenõustamine, perelepitus.
- 19.4. Puudega lastele mitmekülgsete teenuste pakkumine ja vanemate tugigruppide loomine.
- 19.5. Tõrjutusriskis noortele tugitegevuste pakkumine.
  - 19.5.1. Mitteõppivate ja -töötavate noorte töö- ja haridusellu tagasitoomise meetmete rakendamine.
  - 19.5.2. Lastele ja peredele tugimeetmete pakkumine alaealiste õigusrikkumiste korral.
  - 19.5.3. Vaesusriskide maandamine.
- 19.6. Omavalitsustes piisava arvu lastekaitse- ja tugispetsialistide tagamine ning abivajajatele lastega peredele teenuste kättesaadavuse kindlustamine.

V Kultuur ja turism

Tartumaa elav ja mitmekülgne kultuurielu rikastab elukeskkonda. Kultuuriharrastus toetab eri põlvkondade kõigis eluvaldkondades tegutsejate loovust kui olulist ressursi tänapäeva ühiskonna ning ettevõtluse väljakutsete lahendamiseks. Kultuuri-, spordi- ja looduselamused on turistide jaoks peamine põhjus Tartumaa külastamiseks.

Turismiturgr segmenteerub elustiili, hoiakute ja isikuomaduse järgi: kultuuri väärtustajad, lihtsuse ja sotsiaalse tähelepanu otsijad, luksus-, äri- ja eetilised reisijad. Vaja on paremini mõista külastajaid ja nende eelistusi ning suurendada teenuste mitmekülgset, et külastajatel jätkuks tegevusi. Turismitooteid annab rikastada, kombineerides ülikoolide, TÜ kliinikumi, bio- ja geenitehnoloogiafirmade võimalikke tegevusi nii muuseumide kui ka loodusväärtustega. Kasutamata võimalusi on seal, kus matkarajad on hooldamata ja siseveekogud alakasutatud. Enam on vaja toote- ja teenusepakette ning eheda kohaliku toidu pakkumist. Tartumaa puhkealad ning hotellid ja spaad võiksid teenindada märksa arvukamat klientuuri, arvestades terviseteadlikkuse kasvu ja suundumust haiguste ennetamisele.

Tartumaa turismi on ratsionaalne arendada ja turundada koordineeritult. Oluline on positsioneerimine eriilmelisteks, teineteist täiendavateks piirkondadeks, mida on võimalik tervikelamusena pakkuda. Kogu Lõuna-Eestit tuleks turismipiirkonnana turundada ühiselt. Peamisteks sihtturgudeks on Soome, Venemaa ja Läti, lisaks veel Leedu ja baltisaksa pärandi tõttu ka Saksamaa. Turismiturundus muutub üha enam digitaal- ja sotsiaalmeedia keskmeks.

20. Nähtav ja tuntud Tartumaa

- 20.1. Tartumaa piirkondadele iseloomulike, teineteist täiendavate kuvandite väljatöötamine koostöös toimivate Elva, Emajõe, Peipsimaa, Sibulatee, Vooremaa ja Võrtsjärve piirkonna turismivõrgustikega.
  - 20.1.1. Arutelupäevade korraldamine piirkondade positsioneerimiseks turismi- ja kultuuriettevõtjate koostöös.
  - 20.1.2. Piirkondlike toodete liidestamine loodava Lõuna-Eesti turismiklastriga.
- 20.2. Süstemaatiline uuringute läbiviimine.
  - 20.2.1. Statistikaametilt andmekogumiskavas regionaalse eristatuse taotlemine.
  - 20.2.2. Mõju ja tulemusnäitajate seadmine piirkondlikele arendusprojektidele.
  - 20.2.3. Kultuuri- ja väärtusuuringute läbiviimine 3-4 aasta järel.

- 20.3. Ühised turundustegevused, ristturundus, mainekujundus, kampaaniad.
  - 20.3.1. Tartu 2024 kultuuripealinna maksimaalne ärakasutamine turunduseks.
  - 20.3.2. Pikema turundusplaani koostamine integreeritult suuremate projektidega.
  - 20.3.3. Ristturunduse soodustamine piirkonna turismiobjektide vahel.
- 20.4. Ühtse viidasüsteemi loomine.
  - 20.4.1. Viidasüsteemi ümarlaua kokkukutsumine.
  - 20.4.2. Linna ArcGIS platvormi laiendamine Tartumaa piirkonna töö- ja abivahendiks.
- 20.5. Tartumaa ja Lõuna-Eesti kompleksturundus.
  - 20.5.1. Kultuuriturunduse kava koostamine lähtuvalt maakondlikest kavadest.
  - 20.5.2. Piirkondliku äriturismi ja B2B turunduskava koostamine.
  - 20.5.3. Visittartu.com ja Kultuuriaken.tartu.ee veebiplatvormide arendus piirkondlikest vajadustest lähtuvalt.
  - 20.5.4. Eriilmeliste turismimarsruutide loomine Tartumaa ja Lõuna-Eesti turismiobjektide paremaks liidestamiseks ja esiletõstmiseks.

21. Eriilmelised külastuspiirkonnad ja turismitooted

- 21.1. Teadmuspõhine tootearendus piirkondliku turismitaristu ja -teenuste edendamiseks
  - 21.1.1. Tootearenduse häkatonide (fokuseeritud rühmatöö) ja koolituste süsteemi (tootearendus, turundus jm) loomine ja rakendamine.
  - 21.1.2. Põlvkondade sidususe rakendamine toitlustuses – vanaemade oskuste ja pärandi ära kasutamine.
- 21.2. Tartumaa siseveemarsruutide ja sadamate arendamine.
  - 21.2.1. Turismiarenduse soodustamine Emajõe äärsel aladel ja teiste suuremate piirkondlike veekogude ääres.
  - 21.2.2. Peipsiveere marsruutide ja teenuste arendus (Peipsimaa 2019-2030 Arengustrategia)
  - 21.2.3. Piirissaare arendamine unikaalseks turismitooteks.
- 21.3. Tartumaa tervise- ja aktiivse puhkuse objektide arendamine ja hoidmine.
  - 21.3.1. Jätkusuutliku rahastussüsteemi loomine tervise- ja matkaradade korrashoiuks.
  - 21.3.2. Tervise- ja matkaradade kaardistus ja turundusplaani rakendamine.
- 21.4. Tartumaa atraktiivsuse tõstmine pereturismi sihtkohana

22. Rikas kultuurielu ja loomemajandus

- 22.1. Kultuurikorraldajate koolitusprogrammide rakendamine.
  - 22.1.1. Kultuurikorraldajate vajaduste kaardistamine ja arenguprogrammi koostamine.
  - 22.1.2. Loengute, seminaride ja töötubade korraldamine ja käsiraamatu väljaandmine (2018-2020).
  - 22.1.3. Suurrituste korraldajatele suunatud mentorprogrammi käivitamine.
  - 22.1.4. Kultuurikorralduse tugiteenuste keskuse käivitamine.
- 22.2. Kultuurisündmuste ja kohaliku kultuuripärandi säilitamine, edasikandmine ja tutvustamine läbi kaasaegsete lahenduste.
  - 22.2.1. Maakonna kultuurisündmuste kuvamine ja filtreerimine (Tartu linn/Tartumaa/Lõuna-Eesti) võimaldamine Kultuuriaknas (kultuuriaken.tartu.ee).
  - 22.2.2. Kultuuriajalooliselt eripäraste piirkondade esindajate kaasamine turismi- ja kultuuriarengu projektidesse ning seeläbi täiendavate rahvusvaheliselt põnevate turismi- ja kultuuriatraksioonide ning -toodete loomine.

Tartumaa kohalike omavalitsuste omavaheline tööjaotus ja projektid

Tartu linn ja ümbritsevad maapiirkonnad on üha tihedamalt elanike pendelrändega seotud. Tihenema peaks ka Tartu linna ja maavaldade koostöö. Kuni ei ole keskset maakondlikku administratsiooni, tuleb omavalitsustel enam volitusi delegeerida enda loodud ühisasutustele. Tartu linna alustatud edukaid projekte saab laiendada üle maakonna ja teatud juhtudel ka üle terve Lõuna-Eesti. Tartul ei ole ka piisavalt maad tootmis- ja elamupiirkondade rajamiseks, rääkimata turismi- ja rekreatsiooniruumide pakkumisest, mistõttu oleks tarviline neid kavandada ühiselt. Allpool on esitatud loetelu iga omavalitsuste pakutud olulisematest võimalikest maakondlikest ühisprojektidest. Esitatud on ka valik suurematest kohalikest investeringutest.

Elva vald on kujunenud suurte puhaste tööstusettevõtete asukohaks ning pakub maakonnas töötavatele elanikele meeldivat elukeskkonda ja häid teenuseid. Tartus tööl ja koolis käimiseks on vaja edendada ühistransporti ja laiendada Tartu-Elva maantee neljarealiseks. Seni ei ole Elvas ujulat, mis oleks suurvalla elanike arvu juures igati vajalik. Elvas on edasiarendamist vajav Tartu tervisespordikeskuse. Kogu Tartumaa elanike armastatud ujumiskoht Verevi järv tuleb saneerida.

Elva valla plaanides on järgmised suuremad projektid:

- spordihoone rajamine,
- Rõngu kogukonnakeskus,
- Kentsi paisjärve ala arendamine,
- Valda kergliiklusteede lisamine, mis haakuks turismi- ja sporditaristu arendamisega, rekreatsioonivõimalustega
- Hellenurme loome- ja turismikeskuse arendamine.

Kambja vallas asub Tartu lennujaam ja paiknevad mitmed logistika- ja tootmisettevõtted, siin on aga ka Tartu linnapiirkonnas töötavate elanike eramajad. Valla elamualad vajavad paremat ühendamist Tartu tänavavõrguga. Maakondlik huvi on Aardlapalu liivakarjääri maa-alale rekreatsiooniala loomine ja Vooremäe tervisespordikeskuse arendamine. Riiklikult oluline on Kambja päästetepoo ehitamine.

Kambja valla plaanides on järgmised projektid:

- lasteaia ehitus,
- Kuuste kooli renoveerimine,
- Ülenurme Gümnaasiumi spordihoone rekonstrueerimine koos ujulaga rajamisega,
- Külitse aleviku piirkonna vee- ja kanalisatsioonitorustiku rajamine,
- Aarike hooldekodu renoveerimine-laiendamine.

Kastre vallal on arvestatav elamu- ja rekreatsioonipotentsiaal: siia jäävad Emajõe Suursoo ja ulatuslikud metsamassiivid. Vajalik on Emajõe täiendavate sildumiskohtade rajamine, nii nagu ka Vooremäe tervisespordikeskuse arendamine. Maakondlikeks projektideks on ka dementsete hooldekodu ja Maarja Päikesekodu laiendamine.

Kastre valla plaanides on järgmised projektid:

- üldhooldekodu ehitus,
- Sillaotsa kooli juurdeehitus,
- Haaslava küla lasteaia ehitus,
- Roiu teenuskeskuse ehitus,

- kohalike teede rekonstrueerimine.

Luunja vallas asub Tartu jõujaam ja üle Tartumaa valgust kiirgavad kasvuhooned, kus toodetava värsket kurki ja salati järgi tuntakse valda üle Eesti. Luunja elanikkond kasvab uutesse eramajadesse kolijate arvel, mistõttu elukeskkonna parandamine on esmatähtis. Valla elamualad vajavad teedega Tartuga ühendamist, riiklikult oluline on Idaringtee valmishitamine. Sadamad Emajões, Suursoo Kantsi kõrtsi keskuse ja Kavastu parv on olulised turismiobjektid.

Luunja valla plaanides on järgmised projektid:

- Luunja keskkooli rekonstrueerimine,
- uue lasteaia rajamine,
- Luunja lasteaia Midrimaa rekonstrueerimine,
- mitmeotstarbelise kogukonnakeskuse rajamine Lohkva-Veibri piirkonda,
- ühisveevärgi ja -kanalisatsiooni rajamine Kabina ja Kavastu piirkonda.

Nõo vald on tuntud riigigümnaasiumi ja Tõravere observatooriumi poolest. Siinne elanikkond kasvab, mistarvis on oluline Tartu-Elva vahelisel maa-alal ühtse rongi- ja bussipeatuste juurde viivate kergliiklusteede võrgustiku arendamine ning Tartusse suunduvate põhimaanteedel läbivuse kasvatamine. Maakondlik huvi peaks olema Nõo rannahalli arendamisel.

Valla plaanides on järgmised projektid:

- Nõo-Elva kergliiklustee rajamine,
- Nõo lasteaia Krõll arendamine,
- Nõo põhikooli renoveerimine,
- valda teenindava raamatukogu rajamine,
- Nõo alevikus Kivilinna keskväljaku rajamine.

Peipsiääre vallas on kultuuriliselt eripärased vanausuliste rannakülad ja üks maakonna turismipärlitest: Alatsikivi loss ja selle lähedane maastikukaitseala, mille juurdepääs vajab parandamist. Maakondlik huvi võiks olla Emajõe ja Peipsi järve reisilaevaliikluse arendamise ja Kallaste-Praaga kallastaja taastamine Peipsi järve ääres.

Valla plaanides on järgmised projektid:

- Kolkja puhkeala kinnistu arendus,
- Alatsikivi teeninduskeskuse arendus,
- Kallaste puhkealade arendus,
- Peipsiveere hooldusravikeskuse laiendus,
- ühisveevärgi ja -kanalisatsiooni rajamine tiheasutusaladel (Kolkja-Varnja-Kasepää).

Tartu linn on maakonna keskus ja siin elab 2/3 elanikest. Et enamik maakonnale olulisi asutusi asub siin, paikneb ka enamik strateegiaobjekte Tartus. Suure linna lähedus on aga samas väga positiivne. Tartul siiski ka oht kaotada maksujõulisem elanikkond naabritele ja sattuda aja pikku finantsraskustesse. Linna olulised investeeringud on:

- Tartu Kutsehariduskeskuse Tehnikamaja rajamine Põllu tänava õppekompleksi,
- uute koolide ehitamine Raadi-Kruusamäe linnaossa ja Uus-Tammelinna asumisse,
- Tartu haridusasutuste rekonstrueerimine,
- Põhja puiestee läbimurde ehitamine Muuseumi teele,
- Riia tänava viadukti ja raudteetunnelite ehitamine,

- Sõpruse silla rekonstrueerimine,
- kesklinna kultuurikeskuse ehitamine,
- põhimagistraali ehitamine sadamaraudtee koridoris Riia-Võru-Turu lõigul,
- Marja tänava silla ehitamine,
- Tartu - Ilmatsalu kergliiklustee.

Tartu vald hõlmab laialdase Tartust põhja poole jääva ala. Vahetult linna piiril on kiiresti laienenud tööstus- ja elamualad, mille edasine kujundamine vajab ühist planeerimist ja arendustööd linnaga: näiteks Muuseumi tee väljaehitamine, Vahi ja Tabivere tööstusala arendus. Maakondlikult tuleb investeerida Piirissaare transpordiühenduste arendamiseks.

Valla plaanides on järgmised projektid:

- Raadi lasteaia ehitus,
- Tabivere põhikooli ehitus ja sotsiaalkeskuse renoveerimine,
- Kõrveküla põhikooli ehitus, sh valla muusikakool,
- teede, sh kergliiklusteede ehitus ja rekonstrueerimine,
- Lähte terviseradade edasiarendus.

Omavalitsuste arengukavade ja eelarvestrateegiate materjalid

Elva valla eelarvestrateegia (alates lk 48)

http://www.elva.ee/documents/17608326/19943440/Arengukava_26.09_FINAL.pdf/94a8a027-82a0-48c7-9aff-9aceb6539371

Kambja valla eelarvestrateegia

<https://www.riigiteataja.ee/akt/423102018004>

Kastre valla eelarvestrateegia

<http://www.kastre.ee/eelarvestrateegia>

Luunja valla eelarvestrateegia

https://www.riigiteataja.ee/akt/4041/0201/7010/55_2017_L.pdf

Nõo valla eelarvestrateegia

<http://nvv.kovtp.ee/documents/1432271/15016901/N%C3%B5o+valla+elarvestrateegia+2019-+2022.pdf/eed866d1-2c2a-4d60-bb91-b6186a349d94>

Peipsiääre valla eelarvestrateegia

<http://www.peipsivald.ee/documents/18275534/19034909/Peipsi%C3%A4%C3%A4re+valla+elarvestrateegia+2019-2022.pdf/0440e0ac-4f3a-4ce3-b098-31f304077913>

http://www.peipsivald.ee/documents/18275534/19204963/Lisa+2_Peipsi%C3%A4%C3%A4re+valla+investeeringute_ja_tegevuskava_21.09.2018.docx.pdf/cfa081c2-4ba1-46c5-92d5-7956de9406b3

Tartu linna eelarvestrateegia

<https://www.tartu.ee/sites/default/files/uploads/Kontaktid%20ja%20linnajuhtimine/Arengukavad/Eelarvestrateegia2019-2022.pdf>

<https://www.tartu.ee/sites/default/files/uploads/Kontaktid%20ja%20linnajuhtimine/Arengukavad/eelarvestrateegia2022.pdf>

Tartu valla eelarvestrateegia

<http://tartuvald.ee/documents/18024737/18839732/Tartu+valla+elarvestrateegia+aastateks+2019-2022+%28avalikustamine%29.pdf/b6b45145-0a42-468b-bab6-a7e8f4c82c2c>

Strateegia täitmise tulemusi mõõtvad näitajad

Tartumaa arengustrateegia edenemist saab mõõta sobivate, soovitatavalt riikliku statistika poolt kogutavate, indikaatoritega. Peamiseks näitajaks on Tartumaa arengustrateegia tegevuskava raames teostatavate projektide arv, rahaline maht ja tulemuslikkus. Arengu üldnäitajad on:

- 1) maakonna elanike arv ja vanusstruktuur, mis mõõdab komplekselt koha üldist atraktiivsust erinevate vanusgruppide seas;
- 2) töötajate keskmine sissetulek, mis iseloomustab ettevõtete-asutuste konkurentsivõimet, pakutavat palgataset ning omavalituste tulubaasi;
- 3) SKT elaniku kohta, mis mõõdab majandustegevuse intensiivsust ja mahtu;
- 4) kaupade ja teenuste eksport, mis iseloomustab rahvusvahelistumise taset;
- 5) elamukinnisvara mediaanhind, mis iseloomustab maakonna üldist atraktiivsust.

Et seni ei ole selge Euroopa vahendite rakendatav maht regionaalse arengu programmides, millest strateegia teostamine olulisel määral sõltub, siis ei ole võimalik määratleda saavutatavaid sihttasemeid.

Haridusvaldkonna näitajad:

- 1) koolide arv erinevates kooliastmetes;
- 2) õppurite arv erinevates kooliastmetes, sh
  - a. üliõpilaste (sh. välisüliõpilaste) ja
  - b. täiendusõppe kursuste läbijate arv;
- 3) keskmine koolitusaastate arv elaniku kohta;
- 4) töötajate keskmine haridustase;
- 5) õpetajate arv ja keskmine vanus;
- 6) haridusvaldkonna koostööprojektide arv ja rahaline maht.

Ettevõtlusvaldkonna näitajad:

- 1) ettevõtete arv, hõive ja käive;
- 2) sh uute ja sh iduettevõtete arv, hõive ja käive;
- 3) eksportivate ettevõtete arv ja mahud põhisektorite lõikes;
- 4) tööhõive sektorite lõikes;
- 5) tööpuudus, sh pikaajaline töötus.

Taristuvaldkonna näitajad:

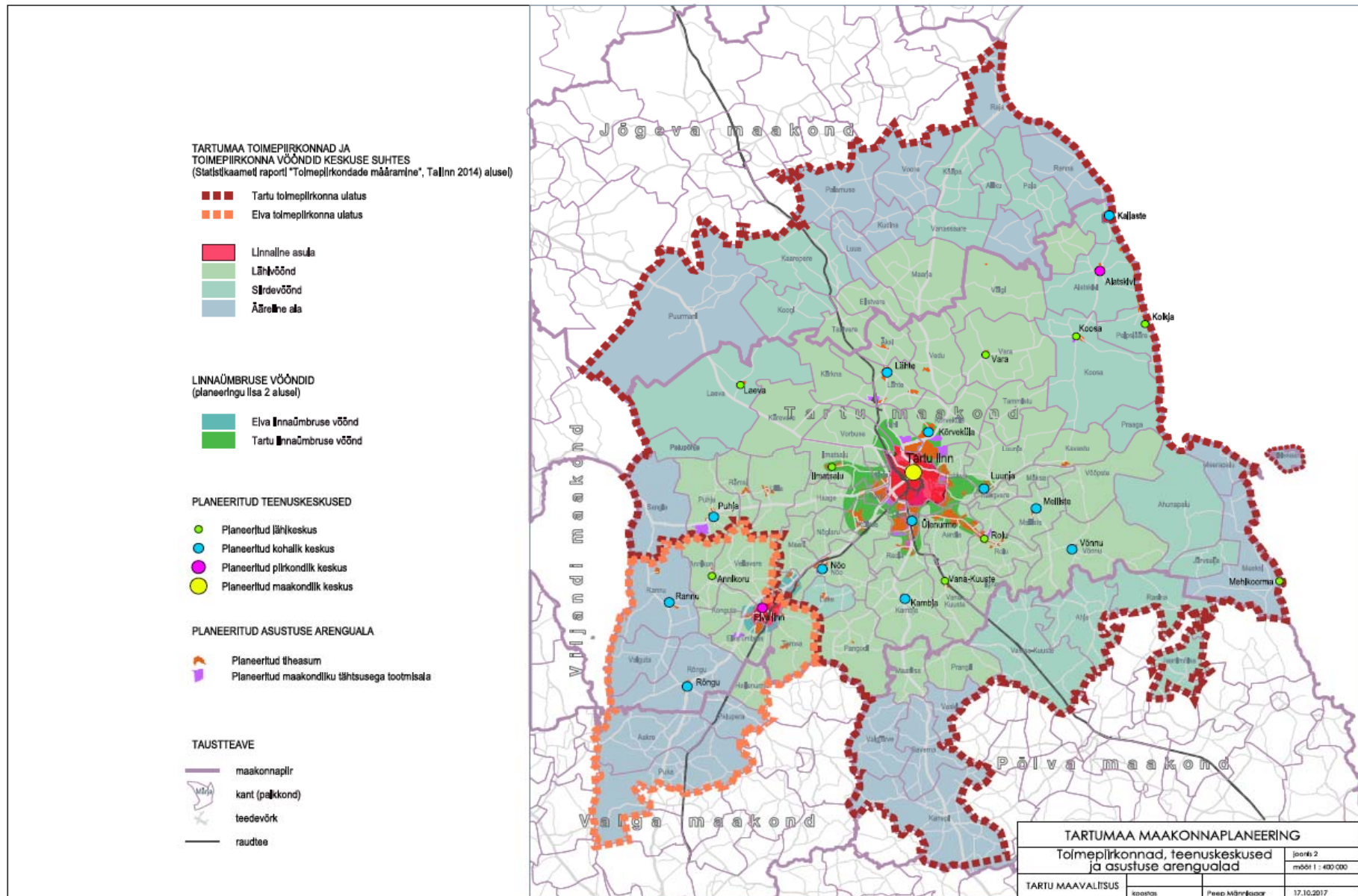
- 1) sõiduaeg Tartust olulisematesse Euroopa keskustesse ja Ülemistele;
- 2) ühistranspordi kasutajate ja sõidukilomeetrite arv;
- 3) omavalitsuste ühisplaneeringute arv;
- 4) energiatarve ja fossiilkütuste osakaal energiatootmises;
- 5) internetti ühendatud Tartumaa kodude ja ettevõtete osakaal.

Tervise ja heaolu näitajad:

- 1) meeste ja naiste keskmine eluiga;
- 2) meeste ja naiste keskmised tervelt elatud aastad;
- 3) sotsiaaltoetuste saajate arv ja maht;
- 4) kuritegude arv;
- 5) inimvigastustega liiklusõnnetuste arv.

Kohaturunduse ja turismi näitajad:

- 1) Tartumaale tehtud välisinvesteeringute arv ja rahaline maht;
- 2) ööbimiste arv Tartumaa majutusasutustes.

Joonis 2. Tartumaa toimepiirkondade ja keskuste paiknemine.

Allikas. Tartumaa maakonnaplaneering.